

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.16:050.488 ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ „1913“
ID: 199251468
DOI: 10.2298/JFI1369033D
Примљено: 29. јануара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Прегледни научни рад

РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик

О СРПСКОЈ СЛАВИСТИЦИ НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ПРВЕ КЊИГЕ *ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА***

У раду се приказују радови објављени у првој књизи *Јужнословенског филолога* и кроз њихову анализу даје се слика српске славистике на почетку XX века. Радови су углавном били посвећени истраживањима најстаријих словенских споменика, словенских дијалеката који чувају особине заједничког словенског прајезика, као и упоредној анализи словенских језика са циљем да се реконструише прасловенски језик. Основна метода проучавања била је компаративно-историјска. У раду се одвајају и они текстови који се по актуелности обрађених тема разликују од свих осталих, указује се на научни ауторитет који је часопис имао још од првог броја, на изразиту критичност аутора објављених приказа према делима која су приказана, а скреће се пажња и на цртице из свакодневног живота у Београду на почетку XX века, које се могу назрети из објављених текстова.

Кључне речи: Јужнословенски филолог, славистика, србистика, компаративно-историјска метода.

1. Сто година Јужнословенског филолога. Стогодишњица излажења *Јужнословенског филолога* прилика је да се осмотри слика српске лингвистике са почетка XX века и да се установи колико се и како та слика мењала до данас. Погољан је тренутак да се прегледају и анализирају прилози објављени у првом броју *Јужнословенског филолога* и да се тако стекне увид у историју једног од најважнијих

* rajnad@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру рада на пројекту 178021 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

српских лингвистичких часописа, а, истовремено, и у развој српске лингвистике.

Покретачи *Јужнословенског филолога* били су, 1913. године, Љубомир Стојановић и Александар Белић.¹ У првом прилогу првог броја, под називом *Поводом њокреишања „Јужнословенског филолога“*, њих двојица запажају да се широм Европе покрећу славистички часописи и да постоји потреба да се славистика и у Србији што живље развија. Задаци часописа формулисани су у тексту на два места. На стр. 1 стоји да се од часописа очекује да допринесе „општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашега језика“, а на стр. 2, констатује се да је једини задатак овог часописа „проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика“. Из назива часописа могло би се претпоставити да његовој концепцији одговарају само радови у вези са јужнословенским језицима, али наведени циљеви и задаци часописа указују на то да је било предвиђено да се у њему објављују радови о српском језику, о свим словенским језицима и њиховим међусобним односима (а посебно о односима између српског језика и осталих словенских језика). Занимљиво је да се као један од важних задатака наводи и реконструкција прасловенског језика (на првој страни тај задатак је чак наведен на првом месту), као и описи словенских споменика.

2. ПАНСЛАВИЗАМ. Оријентација *Јужнословенског филолога* била је, очигледно, изразито славистичка. За овакву поставку није заслужна само чињеница да се компаративна славистика у то време интензивно развијала већ и опште историјске и друштвене прилике. Наиме, време оснивања *Јужнословенског филолога* је време балканских ратова. Србија је након балканских ратова постала најмоћнија држава на Балкану, што није одговарало Аустроугарској. Таква ситуација условила је напетост између Србије и Аустроугарске, што све више окреће Србију према Русији. А. Белић бележи да „за време наших ратова за уједињење, Стојановић је, док је војска ратовала, нарочито 1912. године, био уз њу“ (Белић 1998: 477). Неколико страница даље, А. Белић пише: „Стојановић је био не само слависта него и човек који је веровао у снагу и будућност Словена“ (Белић

¹ Често се занемарује улога Љубомира Стојановића у покретању *Јужнословенског филолога*, а целокупна заслуга приписује Александру Белићу, једном од двојице оснивача и првом уреднику.

1998: 486). Таква лингвистичка, али и политичка оријентација Љ. Стојановића, коју је, сасвим сигурно, прихватио и А. Белић, допринела је, уз друге разлоге, да се 1913. године оснује и конципира први српски славистички часопис.

Панславистичку оријентацију покретача *Јужнословенског филолога* потврђује и извештај А. Белића о оснивању *Савеза словенских академија* у рубрици *Хроника* (ЈФ 1: 144–147). Веома афирмативан однос према овом савезу Белић исказује већ у првој реченици тог извештаја: „Овај одељак нашег часописа не може се отпочети значајнијом темом од ове.“ Године 1912, на позив *Руске академије наука*, већина словенских академија послала је своје представнике у Петроград да, у име својих академија, потпишу статут Савеза. У статуту је стајало да су све академије-савезнице потпуно равноправне и да свака од њих сама одлучује у којим ће делатностима учествовати. Договорено је да пословима Савеза управља академија-председница. Она се бира на сваке три године. Дужност Савеза је да олакша решавање општих научних питања на скуповима специјалиста који ће се чешће сазивати. Према Белићевим речима (ЈФ 1: 145–146), Савез ће решавати питања „из круга славистичких наука, само у ширем смислу него што се те групе наука данас разумеју. Јер у тај круг треба да уђе не само оно што се назива словенском филологијом и што се често разуме као испитивање језика, споменика и културне и политичке прошлости словенских народа, него и све оно што Словене, ма у коме правцу духовнога или материјалног развитка, обележава као националну целину. Веза међу свима словенским народима, која води порекло из њихове некадашње заједнице, даје научну основицу овоме Савезу словенских академија.“ А. Белић је свестан да би се овај савез могао разумети као тело које би управљало свим словенским академијама-чланицама Савеза, па неколико пута наглашава да „само не треба мислити да овај Савез треба да представи још једну засебну институцију која ће бити над осталим академијама-савезницама и која ће сама узети на себе решавање извесних научних питања. Такво разумевање задатка нарочитог положаја Савеза словенских академија – било би сасвим погрешно“ (ЈФ 1: 145). Друга опасност била је у томе да се овај савез протумачи као манифестација потребе Руске императорске академије да управља науком свих словенских народа. Занимљиво је да су Пољаци управо тако схватили замисао о Савезу словенских академија, па му нису приступили. Одлуку Пољске академије Белић (ЈФ 1: 144) тумачи овим речима: „У томе треба видети, по свој прилици,

ехо онога општега протеста против заједничког рада са Русима који се опажа у Пољака и у другим правцима.“ Истина је, међутим, да идеја о оснивању Савеза словенских академија уопште није потекла из Русије, већ из Србије. Тек 1930. године, у некрологу Љубомиру Стојановићу, који је објављен у деветој књизи *Јужнословенског филолога*, А. Белић је, образлажући уверење Љ. Стојановића у снагу и будућност Словена, написао и ово: „Није познато, али је истина да је он [Љ. Стојановић] покренуо идеју о стварању Савеза словенских академија“ (Белић 1998: 486). У даљем тексту, А. Белић објашњава да је на ту идеју Љ. Стојановић дошао 1909. године и да је затражио од Белића да што хитније извести о томе А. А. Шахматова, истакнутог члана Императорске академије наука у Петрограду. Идеја о овом савезу коју су тако ватрено заступали Љ. Стојановић и А. Белић никада се није практично реализовала јер су је онемогућили ратови од 1912. до 1918. године.

Вероватно би се тешко могао наћи други разлог осим панславистичке оријентације уредника *Јужнословенског филолога* за објављивање текста Јована Радовића *Мийројолић Сјефан Сјратимировић о ойшійем словенском књижевном језику* (ЈФ 1: 113–122). Чини се недовољно примереним и неочекиваним да у првом броју овог часописа, који је, по именима аутора прилога и по значају тема које се у њему обрађују, претендовао на високу позицију у периодици посвећеној славистици, буде објављен текст у којем се износе филолошка схватања великог Вуковог непријатеља Стефана Стратимировића. Посебан је проблем у томе што су та схватања, по оцени Ј. Радовића, приређивача Стратимировићевог текста, дилетантска: „И он [С. Стратимировић] је сасма дилетантски решавао најтежа питања помоћу етимологисања на основу спољне сличности појединих речи [...] Истакнути се, међутим, мора његова велика љубав према словенском језику и најстаријој прошлости словенских народа“ (ЈФ 1: 114). С. Стратимировић написао је чланак 1796. године и у њему је изложио своје идеје о томе „како би се имао створити један књижевни језик за све Словене. И ако се у читавом излагању сретам на сваком кораку са дилетантизмом, ипак су идеје митрополитове од интереса прво стога, што расправљају о једном врло важном питању, а друго што нам је митрополит овде онде исказао своје назоре и о српском језику и о нагласку у српском говору“ (ЈФ 1: 115). С. Стратимировић се залаже за предност речи из руског језика у заједничком словенском језику. Сматра да се лексички фонд може богатити и кратким речима из других словенских

језика, али и из грчког и латинског. За распрострањавање једног језика, по Стратимировићу, веома је важан акценат. Наглашавање има толику снагу да утиче на развој народног карактера. Као доказ за то показује разлику између француског и немачког језика. Приређивач текста, у вези са овим схватањима, по други пут понавља да су Стратимировићеви закључци дилетантски. Овај Стратимировићев текст, заједно са мноштвом критика на његов рачун, ипак је објављен у првом броју *Јужнословенског филолога*, вероватно због основне идеје која се у њему промовише.

И у другим радовима објављеним у првом броју *Јужнословенског филолога* одређена питања посматрају се из угла већег броја словенских језика. Разлози за то свакако нису били само идеолошки, већ су се тицали и основне методе филолошких истраживања у 19. веку, а то је историјски и компаративни метод. Такви су, на пример, текстови А. А. Шахматова *Заменички словенски насџавак* (ЈФ 1: 21–26) и А. Белића *Промене акценџа у ѝрасловенском језику* (ЈФ 1: 38–66).

3. ИСТОРИЈСКО-КОМПАРАТИВНА МЕТОДА. Почетком XX века почиње да се мења владајућа парадигма у лингвистици. „После XIX века у којем је позитивистички оријентисана наука носила историцизам као главни мото својих тежњи, наилази реакција – XX век с изразито супротним карактеристикама научне оријентисаности. Епоху сакупљања факата смеђује епоха продубљеније интерпретације стечених знања“ (Ивић 2001: 85). Промене које почетком XX века захватају светску лингвистику, оличене, пре свега, у структурализму, појављуваће се у назнакама, али ће остати још неко време изван главног тока научне мисли која се гајила у првим књигама *Јужнословенског филолога*. А. Белић се бавио претежно дијалектологијом до краја прве деценије XX века, а тек 1949–1950. године, у XVIII књизи *Јужнословенског филолога*, првој послератној, објаснио је да је књига *О језичкој ѝприроди и језичком развијџку* настала јер га није задовољавало познавање језика схваћено у смислу традиционалне историјске граматике, већ је желео да проникне у унутрашњи живот и у природу језика, који су у извесном смислу за све језике исти. У XX књизи овог часописа, објављеној чак 40 година после прве књиге, И. Грицкат (1953–1954: 329), ученица А. Белића, још увек са приличном дозом сумње, преиспитује могућности структурализма: „Код структурализма се осећа у првом реду брига око метода [...] Стога нам он у погледу својих лингвистичких резултата углавном изгледа стерилан [...] Структуралисти су унели у предмет својег

интересовања много нових термина, много нових гледишта, форми мишљења, тежње за прецизношћу; то би могло бити веома корисно за нашу науку, кад бисмо били сигурни да је све то ново у стању да је обогати. Међутим, такав се закључак не намеће; а ученост и новост не треба да нас засене. Структурализму [...] мора се прво пребацити недовољно озбиљно прилажење резултатима старије науке; а да би се пропагирала нова метода, знање у том правцу треба да буде беспрекорно.“ И док И. Грицкат мери научну дубину лингвистичких истраживања мером залажења у језичку прошлост, дотле, као што се види из изнесеног цитата, М. Ивић тај значај мери дубином залажења у научни проблем, замерајући представницима историцизма на задацима да пописују и описују језичке чињенице, али да се у њих не удубљују. Овако подељени погледи на задатак лингвистичких истраживања задржани су, у одређеној мери, и до данас у српској лингвистици.

Већ први научни рад у првом броју *Јужнословенског филолога* јасно одређује концепцију часописа. У питању је чланак Љубомира Стојановића *Темнићки најџиис X–XI века* (стр. 4–21). Тај текст започиње готово драмским описом једне случајности која је донела далекосежне последице у славистици (ЈФ 1: 4): „У селу Горњем Катуну (срез Темнићки, окр. Моравски) [...] један сељак (Живко Ђ. Стевановић), риљајући у својој њиви земљиште за виноград, нашао је у дубини 60–80 см плочу са натписом. Тадашњи учитељ Варваринске школе г. Милан Ст. Недељковић откупио ју је од сељака (за пет динара) и уступио Народном музеју, 21. јануара 1900. године. Тој срећној случајности имамо захвалити што се очувао један од најстаријих споменика словенске писмености.“ У раду се спроводи детаљна палеографска и језичка анализа овог натписа, која се завршава закључком Љ. Стојановића да овај натпис потиче из краја X или са почетка XI века.

У првој књизи *Јужнословенског филолога*, објављено је још неколико радова у којима се детаљно или сажето анализирају словенски споменици: М. Долопко, *Требник београдске Народне библиотеке* Бр. 305 (488), *белешке о палеографији и језику* (ЈФ 1: 72–91); Љ. Стојановић, К. Лиречек, *Гробни најџиис тиребињског жујана Грда XI–XII века* (ЈФ 1: 104–106); Љ. Стојановић, *Благајски најџиис* (ЈФ 1: 109–110).

И док је, како се види, Љ. Стојановић, један од оснивача *Јужнословенског филолога*, у првом броју овог часописа у потпуности усредсређен на опис најстаријих словенских споменика, дотле се А. Белић, други оснивач овог часописа, оријентисао на испитивање

дијалеката, посебно оних њихових одлика помоћу којих се могу реконструисати прасловенске језичке црте. Према оцени Бодуена де Куртенеа (1988: 115), дијалектологија је настала у XIX веку као последица „демократизације лингвистике, под геслом да су пред науком равноправни народни говори и књижевни језици“. У првој књизи *Јужнословенског филолога* налазе се два Белићева рада из области дијалектологије: *Промене акцената у њрасловенском језику* (ЈФ 1: 38–66) и, у рубрици *Прилози: Чакавско zi–vi* (ЈФ 1: 110–113). Ево како М. Стевановић (1988: 29–30) оцењује ову фазу у Белићевом раду: „Белићеве дијалекатске студије нису само синхронично дати описи њихови у пресеку, него је он дијалекатске појаве посматрао у историјском развоју и објашњавао их лингвистичким законитостима, дакако, али и склоностима под којима су настајале и развијале се. У свима тим дијалектима, нарочито у архаичним говорима источне и јужне Србије, а још и више у, исто тако архаичним, чакавским говорима, који су привлачили Белићев научни интерес, и које је он такође, теренски испитивао, открио је много елемената, врло значајних за историју језика. [...] У овим говорима, посебно у каставском, као једном од њих, Белић је открио елемената на којима ће засновати своју чувену теорију о метатонији прасловенских акцената, изнету прво у расправи с насловом *Промена акцената у њрасловенском језику*.“²

На основу тема радова двојице оснивача *Јужнословенског филолога* види се како је била замишљена концепција часописа, али и посебности истраживачких интересовања ове двојице лингвиста. У фокусу су теме из историје словенских језика, али, чини се да је Љ. Стојановићу тежиште интересовања било на детаљном попису и опису старих споменика са циљем који није био само лингвистички већ, можда, и историјски и културолошки, док је жижка Белићевих интересовања усредсређена на упоредну славистику и дијалектологију са циљем да опис језичких факата не буде самом себи сврха, већ да се проникне у природу и суштину језика.³

² И данас се на страницама *Јужнословенског филолога* негује дијалектологија. Оно што из Белићевих радова објављених у првом броју *Јужнословенског филолога* може послужити као узор данашњим дијалектолозима јесте тежња да описани дијалекат или нека језичка црта у њему не проналазе смисао у набрајању чињеница, већ у идеји да се оне сместе у неки шири контекст који би допринео проучавању историје језика и језичких законитости.

³ Од И. Грицкат (2007: 74) сазнајемо једну недовољно познату појединост – Белић је намеравао да своје дело *О језичкој природи и језичком развоју* наслови

4. ИСТОРИЈА КЊИЖЕВНОСТИ. Лингвистика XIX века била је у снажној вези са филологијом и историјом књижевности. То показује и садржај првог броја *Јужнословенског филолога*. Данас изгледа неочекивано да се у овом часопису нашло места и за текстове А. Стојићевића *Доџуна академијском издању Марулићеве 'Јудиие'* (ЈФ 1: 91–103), В. Ћоровића *Једна народна њјесма забиљежена с краја XVIII сџолећа* (ЈФ 1: 108–109), као и критички Ћоровићев приказ једног рада Јована Томића *О срџским народним њјесмама о одласку Св. Саве у калуђере* (ЈФ 1: 130–136). Занимљиво је колико је енергије потрошено у XX веку да се лингвистичка истраживања што више одвоје од књижевничких. У тексту који је написао 1900. године, Бодуен де Куртене (1988: 124), завршавајући списак од 17 тачака, у којима се представља 17 задатака лингвистике XX века, експлицитно наглашава: „Да би лингвистика могла да испуни сва та очекивања у најближој будућности, мора да се ослободи од сталног савеза са филологијом и историјом књижевности. Пре свега, универзитетске катедре за лингвистику треба да се осамостале и да се приближе више социолошким и природно-научним него филолошким катедрама.“ Требало би истражити колико је користи, а колико стварне штете имала наука о језику од своје дугогодишње блиске везе са науком о књижевности, али и без те оцене јасно је да лингвистичка истраживања не би требало да су затворена и да је веза са другим наукама неопходна и корисна.

5. ЗАЧЕЦИ МОДЕРНЕ ЛИНГВИСТИКЕ. У првој књизи *Јужнословенског филолога* објављена су два рада која одударају од осталих. То су радови А. Мусића *Значење њјерфективнога њјрезенија у негатиивним њјићањима у хрвајском или срџском језику* (ЈФ 1: 27–34) и М. Ивковића *О звучним сугласницима на крају речи у срџском језику* (ЈФ 1: 66–72). И док се у скоро свим радовима у часопису аутори труде да открију неку нову појединост структуре прасловенског језика тако што пореде словенске дијалекте и анализирају старе споменике, ова два рада посвећена су савременом језику. Истраживање А. Мусића, и по теми, и по начину њјене обраде, највише од свих текстова личи на оне какви се данас објављују у *Јужнословенском филологу*. Милош Ивковић извршио је фонетско истраживање у лабораторији за експерименталну фонетику Универзитета у Паризу и тиме постао један од зачетника, у то време врло модерне и сасвим

нешто другачије: *О њјприроди и суџићини језика – лингвистичка и сџтраживања и размџшљања*.

младе науке – експерименталне фонетике. Ова два рада би и неупућенима у време објављивања првог броја *Јужнословенског филолога* указала на то да је часопис објављен у XX, а не у XIX веку (како би се могло закључити на основу осталих текстова).

И истраживања А. Белића представљала су увод у нови приступ лингвистици. То се у првој деценији XX века не види толико у темама Белићевих радова, већ у методама, анализама и закључцима. Због тога и не чуди што „његове [Белићеве] погледе на методологију прикупљања дијалекатске грађе и њену обраду, које је у приватном писму изложио Ј. Бодуену де Куртенеу 1911. године, Руска императорска академија објављује као упутство за теренски рад у дијалектологији“⁴ (Пипер 2011: 29).

6. НАУЧНИ АУТОРИТЕТ *ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА*. После свих историјских, економских и друштвених потреса које је Србија преживела у XX веку, у условима срозавања моралних и научних критеријума, из перспективе прилично дубоке периферије у којој се Србија налази у односу на центре научних збивања, данас је тешко разумети како је било могуће на почетку XX века основати у Београду лингвистички часопис чији је већ први број, по значају тема и интернационалном угледу аутора радова, представљао пример врхунске међународне славистичке публикације. У првој књизи *Јужнословенског филолога* своје радове објавили су А. А. Шахматов, П. А. Лавров, М. Долопко, К. Њич, С. Куљбакин. Према важности тема које су ови аутори обрадили, може се закључити да су се они с пуним поштовањем односили према новооснованом часопису и да су радове приложили са очигледном идејом да ће они бити читани широм Европе. Тако се, рецимо, А. А. Шахматов одлучује да у *Јужнословенском филологу* објави рад о заменичком словенском наставку gen. sing. masc. и neutr. (ЈФ 1: 21–26), док се К. Њич определио да, кроз приказ првог броја часописа *Polonica*, детаљно и отворено опише лоше стање у полонистици у самој Пољској (ЈФ 1: 147–157). Овај текст је необично користан и могао би и данас послужити као инспирација и модел за прегледне радове које би писали угледни страни слависти о науци о свом матерњем језику и о научницима

⁴ Кратку белешку о томе читамо и у првој књизи *Јужнословенског филолога*, на стр. 159. Познато је да су неке идеје Бодуена де Куртенеа послужиле Де Социру као основица његове структуралистичке теорије (исп. о томе Ивић: 2001: 134–135), чиме се показује колико је и А. Белић био модеран и другачији у својим схватањима чим је успео да методологијом својих дијалектолошких истраживања привуче пажњу иновативног Бодуена де Куртенеа.

који се баве различитим областима те науке. Тако бисмо добијали податке о страним славистима, њиховим интересовањима и најважнијим радовима, што би допринело учвршћивању веза међу колегама, покретању заједничких пројеката и јачању славистике.

И сами покретачи часописа храбро су кренули у подухват његовог покретања. У уводном тексту они констатују да се славистика све више развија у европским земљама и набрајају осам славистичких часописа (данас можемо рећи – само осам) који су до тада покренути у Аустрији, Русији, Пољској и Чешкој. Угледајући се на стање у Европи, узимајући у обзир оно најнапредније што је у славистици до тада урађено, упоређујући Београд са највећим славистичким центрима, полазећи са позиција активних учесника у главним славистичким токовима, Љубомир Стојановић и Александар Белић покретањем *Јужнословенског филолога* показали су одлучност да и Србија треба да се прикључи том главном току, а не да га посматра са стране. Такав приступ може нам данас послужити за наук и углед.

О томе колико је *Јужнословенски филолог* од самог почетка био уважаван, пише М. Стевановић (1973–1974: 26): „А да је наша лингвистичка наука од појаве *Јужнословенског филолога* јаче повезана с лингвистичком науком код других словенских, па и европских народа, најречитије говори факат што се радови објављени у *Филологу*, управо од првих његових бројева, као већ добро познати третирају и цитирају у даљим лингвистичким радовима и у научно развијеним научним круговима лингвистичким, као и широка сарадња страних слависта, најпре руских, с којима је уредник А. Белић још из својих студентских дана – како са друговима из клупа тако и са својим учитељима – сачувао најбоље пријатељство и узајамно уважавање.“

7. Критичност. У првом броју *Јужнословенског филолога*, у рубрикама *Критика* и *Белешке* представљено је много књига које су објављене крајем прве деценије XX века у словенским земљама и земљама немачког говорног подручја (у рубрици *Критика* објављено је пет приказа, а у рубрици *Белешке* кратко се указује на објављивање дванаест књига и радова). Може се претпоставити да ниједна значајна књига из области славистике, објављена било где у Европи у време припреме прве књиге *Јужнословенског филолога*, није остала без коментара на њеним страницама. Посматрано из данашње перспективе, необично је колико су аутори тих оцена били критични према радовима које су представили. Експлицитну оштрину показали су и аутори радова у другим, главним, рубрикама часописа.

И док се данас, у условима пољуљаног научног самопоуздања у нашој земљи, понекад чини да све што је дошло из иностранства заслужује само похвале (бар из учтивости, ако нема нарочитог квалитета), поучно је суочити се са чињеницом да ниједном великом европском слависти није било лако да добије само похвале на страницама *Јужнословенског филолога*.

Посебну пажњу у том смислу привлачи кратак приказ који је написао А. Белић (ЈФ 1: 143), поводом опсежног рада Гаврила Јовановића *Из историје српског књижевног језика* (Из Годишњице Н. Чупића, књ. XXXI, стр. 67–106). А. Белић оштро критикује мишљење Гаврила Јовановића да је Вуков језик заснован на реформисаном Ћириловом језику и граматичи и да је, стога, Ћирилов језик у основици савременог српског књижевног језика. Белић запажа: „Погрешка је г. Јовановића што он тамо размишља где треба проучавати. Јер данас више нема потребе, а још мање разлога, нагађати о нашем народном језику, када се његов развитак може пропратити (по споменицима и дијалектима) од XII века до данас. И тај развитак говори немилосрдно против г. Јовановића. Г. Јовановић из тачне поставке, да је старословенски језик могао утицати на српски, изводи сасвим нетачан закључак, да је он на њ и заиста утицао. Јер за таква закључак требало је навести и доказа. Њих г. Јовановић не наводи. Тако нам је г. Јовановић дао расправу о српском језику без икаквих испитивања вршених у том правцу и цео низ тврђења без икаквих доказа. А шта вреде у науци таква тврђења – није потребно нарочито истицати.“

А. Белић у овој оцени износи типичну грешку која се јављала крајем XIX и почетком XX века у историјским лингвистичким истраживањима, а то је задирање у прошлост и изношење закључака без грађе и без доказа. Бодуен де Куртене (1988: 118), прилично грубо, о томе пише: „Не сме се заборавити ни то да је током читавог XIX века, упоредо са нормалном науком, постојало и много људи бујне маште, људи који су сањали на јави, који су се ослањали на случајну сличност у звучању [...]. ‘Учена’ дела таквих ‘научника’ спадају, пре свега, у психијатрију, као објекат за одговарајућа испитивања, или у хумореску.“ Данас, када историјска истраживања нису доминантна у лингвистици, нема ни толико прилика за грешке овог типа.⁵ Поред тога што ова Белићева критика илуструје један од

⁵ У Белићево време, радови су углавном писани са неком идејом коју је аутор аргументовано или неаргументовано доказивао у свом раду. Текстови у првом

недостатака радова писаних историјско-компаративном методом, она је занимљива и по томе што у њој Белић не износи ниједну позитивну оцену истраживања Гаврила Јовановића. Таква одлика стила писања приказа свакако заслужује пажњу, а може се вредновати негативно и(ли) позитивно. Поставља се питање да ли има смисла писати и објавити приказ о раду о којем се не може изнети ниједна похвална реченица.

До које мере су аутори морали бринути о суду критике када објаве неко истраживање, показује текст С. Куљбакина (ЈФ 1: 123–128) о трећем тому Енциклопедије словенске филологије, чији је највећи део потписао В. Јагић (Энциклопедія славянскої филології. Вып. 3^й, III. И. В. Ягичъ. Глаголическое письмо, 1911). На почетку приказа, Куљбакин даје општу оцену о стању у славистичким истраживањима и запажа да је ћирилска палеографија веома добро описана, али да глагољска палеографија представља „једну од најзабаченијих области словенске филологије“. Зато се он захваљује В. Јагићу што посвећује пажњу глагољци и назива га најзаслужнијим од свих савремених слависта. Ове похвале и изрази захвалности ипак нису спречиле Куљбакина да изрази неслагање са два од три поглавља ове књиге. У другом поглављу Јагићеве књиге даје се преглед глагољских споменика, али се Куљбакин не слаже са учиненим груписањем споменика. Треће поглавље посвећено је резултатима палеографског развитака, али Куљбакин не може да прихвати многе Јагићеве оцене.

И готово сви преостали прикази садрже више критика него похвала на рачун радова који се приказују. У сличном духу, у рубрици *Хроника*, К. Њич, у већ помињаном чланку, критикује неке радове из области полонистике. Један шестотомни речник Карловича, Њич оцењује као неметодичан и небрижљиво израђен, па корисник мора да проверава податке у изворима. Као најбољу граматику средњег обима, Њич оцењује ону коју је написао А. Крињски, али сматра да је наука о гласовима у њој обрађена са много недостатака. За Брикнерову *Историју њољског језика*, Њич каже да је написана „непопуларно, хаотично, са великим бројем тврђења даваних произвољно и без доказа“. О Розвадовском, у вези са једном његовом

броју *Јужнословенског филолога* на то јасно указују. Један од типичних недостатака данашњих лингвистичких истраживања лежи у томе што ауторима понекад није јасно због чега су се одлучили за избор неке теме, па се у неким радовима обилато износи данас, углавном, лако доступна грађа, која се описује и сортира, али се смисао тих описа понекад не види.

расправом, аутор примећује: „Његови су докази, у колико их уопште даје, веома сумњиви, може бити и само због својствене њему несистематичности излагања, која често шкоди његовим оригиналним и проницљивим погледима, основаним на великом познавању факата.“

Могло би се навести још много оваквих запажања објављених у првој књизи *Јужнословенског филолога*. Оштра критика је добро дошла у науци, али чини се да има и оних негативних оцена овде изнесених (посебно у раду Казимира Њича) које су уопштене и нису поткрепљене конкретним примерима.

8. Цртице из живота у Србији на почетку XX века. Читајући први број *Јужнословенског филолога*, запажамо, узгредно, и неке занимљивости из свакодневног живота из времена објављивања прве књиге *Јужнословенског филолога*. Те цртице дознајемо захваљујући архаичном стилу писања научних радова у то време, у којем се каткад формални научни стил комбиновао са неформалним стилем.

Тако, на пример, у тексту Љубомира Стојановића *Темнићки најџиис* (ЈФ 1: 5), дознајемо како је, након открића овог споменика (о чему је већ било речи), професор Љубомир Стојановић, лично, заједно са извесним господином Васићем, чуваром Народног музеја, отпутовао у село Горњи Катун и у винограду у којем је пронађен споменик, копао унакрсни ров, у потрази за још неким споменицима. Нису имали среће да пронађу било шта од онога што су тражили, али ће упамћена остати слика уваженог београдског универзитетског професора са почетка прошлог века који у неком сеоском винограду копа ров са чуваром Народног музеја.

Прва реченица у тексту П. А. Лаврова *Нова служба цару бугарскоме Пејру* (ЈФ1: 34) буди носталгију према Београду од пре сто година: „У Народној библиотеци у Београду, богатој рукописима, у којој је тако пријатно радити уз шум живог народног кретања на Великој пијаци, има доста пергаментских бугарских рукописа.“ Ова реченица нас подсећа на чињеницу да је Народна библиотека Србије од 1864. до 1914. године била смештена у Капетан-Мишином здању. Велика пијаца налазила се на месту где се данас простире парк на Студентском тргу. Имајући у виду ток историјских збивања, ова реченица делује као идилична слика којом често отпочињу филмови или књиге застрашујуће тематике. Само годину дана након објављивања текста, „шум живог народног кретања“ замениће ратни хук, многи од тих рукописа из којих су и странци упознавали сопствену историју и културу, заувек ће нестати у бројним недаћама које су снашле Народну библиотеку у Првом светском рату, а и оно

што је преостало углавном ће бити уништено 6. априла 1941. године, за време бомбардовања Народне библиотеке на Косанчићевом венцу.

У рубрици *Белешке*, А. Белић објавио је информацију да је 1911. године Стојан Новаковић објавио своју *Библиографију*. Наду да ће С. Новаковић наставити да вредно ради Белић је исказао овим речима: „Желимо седом научнику да и у будуће настави свој користан рад са оном свежином снаге и духа која га у прошлој педесетогодишњици није никад напуштала“ (ЈФ 1: 158). Стојан Новаковић поживео је још само четири године након објављивања своје *Библиографије*, али, и поред тога што је имао 70 година у време када је Белић писао ову белешку, из данашње перспективе звучи необично што га је назвао „седим професором“ и у кратком приказу његове *Библиографије* исказао поштовање према њему на прилично неформалан начин.

9. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА. Читајући текстове у првој књизи *Јужнословенског филолога*, читалац осећа изванредну енергију, пре свега двојице оснивача часописа, а затим и аутора објављених прилога. Књига зрачи ентузијазмом, лидерством у области славистичких публикација, научним и личним самопоуздањем уредника, пансловенским заносом, високим стандардима и великим плановима, најављујући тако почетак једног новог доба славистике у којем ће и србистика имати значајно место. Уместо тога, следеће године, почео је Први светски рат. Ни у једној реченици не наслућује се да ће 1914. година донети највећи рат и најпотреснија страдања која је свет до тада видео. А. Белић ће другу књигу *Јужнословенског филолога*, објављену 1921. године, започети текстом у којем описује да је и „Јужнословенски филолог поделио судбину своју са целим нашим народом, измученим и тешко оштећеним светским ратом.“ Белић се осврће и на имена истакнутих сарадника и пријатеља *Јужнословенског филолога*, који су умрли у току рата – Стојан Новаковић, А. А. Шахматов, Ф. Ф. Фортунатов, А. Лескин, К. Јиречек. На крају овог тужног сећања, А. Белић примећује: „Колико је славних имена забележио 'Јужнословенски филолог' на првим странама свога издања, и како му је тешко да се већ у другој књизи својој са њима опрашта!“ Међутим, *Јужнословенски филолог* се подизао и одржавао свој квалитет и у послератним књигама. Највећу заслугу у томе имао је Александар Белић, који је и после Првог и после Другог светског рата, успевао да смогне довољно снаге да одржи постојање и квалитет овога часописа. И зато текст завршавамо речима захвално-

сти његовог ученика Михаила Стевановића (1988: 33): „Иако је [Белић] знао окупити на сарадњу у *Филологу* најзначајнија имена европске науке о језику, и иако је широко отворио ступце свога часописа свим озбиљним радницима на тој науци, *Јужнословенски филолог* је стално носио печат снажне Белићеве научне фигуре, а његови се ученици који после Белићеве смрти сарађују у његову *Филологу* труде да очувају реноме који му је његов оснивач, први и дугогодишњи главни уредник, створио. Ако у овоме успеју, они ће се тако најбоље одужити успомени свога знаменитог учитеља.“

Цитирана литература

- Белић, Александар. „Јужнословенски филолог“, *Јужнословенски филолог* 2, 1–3, 1921.
- Белић, Александар. *О великим сивараоцима*. Изабрана дела, књига 6, приређивач А. Младеновић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1998.
- Бодуен де Куртене, Јан. „Језикословље или лингвистика у XIX веку.“ *Лингвистички сјиси*. Превео и приредио П. Пипер. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1988: 106–125.
- Грицкат-Радуловић, Ирена. „Поводом једног покушаја примене структуралистичког метода на проблеме словенског глагола.“ *Јужнословенски филолог* XX. Књ. 1–4, 1953–1954: 307–332.
- Грицкат-Радуловић, Ирена. „Наука о језику у делатности Академије.“ *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, зборник радова I, 2007: 19–106.
- Ивић, Милка. *Правци у лингвистици* 1. Девето издање. Београд: XX век, 2001.
- ЈФ 1: *Јужнословенски филолог* 1, 1–2. Уредник Александар Белић. Београд, 1913.
- ПИПЕР, Предраг. „Александар Белић.“ *Прилози историји српске славистике*. Београд: Чигоја штампа, 2011.
- СТАНОЛЧИЋ, Живојин. „Јужнословенски филолог.“ *Наш језик*, књ. XX, св. 1–5, 1973–1974: 37–40.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Језички часописи Института.“ *Наш језик*, књ. XX, св. 1–5, 1973–1974: 23–31.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Научно дело Александра Белића.“ *Од Вука до Белића и даље*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1988: 27–38.

Summary

Rajna Dragičević

ON SERBIAN SLAVIC STUDIES FROM THE EARLY
20TH CENTURY FROM THE PERSPECTIVE OF THE FIRST
VOLUME OF *JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG*

This paper analyzes the articles published in the first volume of *Južnoslovenski Filolog* which gives the clear picture of Serbian Slavic studies from the early 20th century. The articles mostly dealt with the research of the oldest Slavic written documents, Slavic dialects which preserve the characteristics of the mutual Slavic proto-language, and they also dealt with the comparative analyses of the Slavic languages in order to be able to recreate proto-Slavic language. The main method of research was comparative historical one. It is noticeable that some of the articles were more topical than others, that reviewers were very critical, and that it is possible to get a picture of everyday life in Serbia from early 20th century from those articles.

Keywords: Južnoslovenski Filolog, Slavic studies, comparative historical method.